

ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਸ ਅਜੋਕੇ ਯੁਗ ਵਿਚ (ਭਾਗ-24)
Gurmat and science in present scenario (Part-24)
ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ
Importance of hair in Sikhism

ਮੋਰ ਦੇ ਖੰਭ ਉਤਾਰ ਦਿਉ, ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਵਾਲ ਉਤਾਰ ਦਿਉ, ਭੇਡ ਦੀ ਉੱਨ ਉਤਾਰ ਦਿਉ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਾਲ ਉਤਾਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੱਗੇਗਾ ਇਸ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਬਣਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖਾਮੀ ਜਰੂਰ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜਕਲ ਬਹੁਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਰਟੀਫੀਸ਼ਲ ਦਿਲ, ਕਿੰਡਨੀ, ਲੱਤਾਂ, ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆਂ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਬੁਕਾਬਲੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਤੇ ਖਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਢਾਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅੰਗਾਂ ਵਰਗੀ ਪੂਰਨਤਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਦੰਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਚੇਹਰੇ ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਹਨ, ਜੇ ਕਰ ਦੰਦ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਚਿਹਰਾ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਘਿਰਣਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੰਦ ਆਪਣੀ ਜਗਾਹ ਤੇ ਹੀ ਸ਼ੋਭਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੀ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਹੈ, ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਜਗਾਹ ਤੇ ਹਨ। ਸ਼ੇਰ, ਸ਼ੇਰਨੀ ਨਾਲੋਂ ਸੁੰਦਰ, ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਕਰਕੇ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਕੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ੇਰ, ਕੁੱਤਾ, ਭੇਡ, ਆਦਿ ਭੱਦੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਕੱਟੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜੀਬ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਦੇ ਫੈਸ਼ਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ। ਪਰੰਤੂ ਹਕੀਕਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜਹਬ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਸਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਤਾਂ ਲੋਕ ਫੈਸ਼ਨ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਸਜਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਾਈ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੂਰਤ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੂਰਤ ਨਾਲੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਬੇਹਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਘਟੀਆ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਿਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਲਡ ਡਰਿੰਕ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਲਾਭ ਦੇ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਿਕਦੀ ਹੈ। ਦੁਧ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਅੱਜਕਲ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕੇਸ ਕੱਟਣਾ ਸਜਾਏ ਮੌਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜਿਆਦਾ ਤਰ ਲੋਕ ਕੇਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਪਰੰਤੂ ਅੱਜਕਲ ਕੇਸ ਕੱਟਣਾ ਫੈਸ਼ਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਕੇਸ ਕੱਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਅੱਜਕਲ ਕੇਸ ਕੱਟਣਾ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਦੀਨੁ ਗਵਾਇਆ ਦੁਨੀ ਸਿਉ ਦੁਨੀ ਨ ਚਾਲੀ ਸਾਬਿ ॥ ਪਾਇ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰਿਆ ਗਾਫਲਿ ਅਪੁਨੈ ਹਾਬਿ ॥੧੩॥ (੧੩੬੫)

ਕੇਸ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਦਾਤ ਹਨ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹਨ। ਕੇਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਹਨ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣਾ ਸਿਖਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹਨ। ਜੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਮੋਹਰ ਲੱਗੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਵਾਨ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਸਿੱਖ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ (ਕੇਸ) ਹਨ, ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ ਸਾਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤਲ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰਜਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰਕ ਤਲ ਤੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਤਲ ਤੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਸਕੇਗਾ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਧਰ ਤੋਂ ਹੀ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ ॥ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥੧॥ (੧)

ਹੁਕਮ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੌੜੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਆਕਾਰ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਖੰਡ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ, ਮਿੱਟੀ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ, ਖਣਿਜ, ਪਦਾਰਥ, ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਕੁਝ ਬਣਦੇ ਹਨ। “**ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ ॥**” (੧) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਇੰਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਹੁਣ ਸਮਝ ਆਉਣਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਇੰਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਕੁਝ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਤ ਇਲੈਕਟਰਾਨ, ਪਰੋਟਾਨ ਜਾਂ

ਨਿਉਟਰਾਨ ਦੇ ਬਣੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇਹ ਅੱਗੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੁੱਢਲੇ ਪਾਰਟੀਕਲਜ਼ ਦੇ ਬਣੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਪਾਰਟੀਕਲਜ਼ ਅੱਗੇ ਕਿਸ ਦੇ ਬਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਇੰਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਹਰੇਕ ਖਿੱਚੀ ਸਾਡੀਆਂ ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਯੰਤਰਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਇੰਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਸ ਬਣਤਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੁਕਮ ਭਾਵ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਅਸੂਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਿਆਈ ਛਿਪੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ, ਪਾਤਾਲ, ਆਕਾਸ਼, ਹਰੇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਵਾ ਪਾਣੀ, ਅੱਗ, ਹਰੇਕ ਤੱਤ ਵੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਦੇ ਗੀਤ ਗਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੰਗਲ, ਘਾਹ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਦਿੱਸਦਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਹੜਾ ਜੇਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਮਨ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲੈਣਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਧਰਤਿ ਪਾਤਾਲ ਆਕਾਸੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਸਭ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੋ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਨਿਤ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਰਾਮ ॥ ਵਣੁ ਤ੍ਰਿਣੁ ਸਭੁ ਆਕਾਰੁ ਹੈ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਮੁਖਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ਰਾਮ ॥ ਨਾਨਕ ਤੇ ਹਰਿ ਦਰਿ ਪੈਨ੍ਹਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਭਗਤਿ ਮਨੁ ਲਾਵੈ ਰਾਮ ॥੪॥੪॥ (੫੩੯, ੫੪੦)

ਸਰੀਰ ਦੇ ਵਾਧੂ ਪਦਾਰਥ, ਮਲ ਮੂਤਰ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਸੀਨਾਂ ਚਮੜੀ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਧੂ ਪਦਾਰਥ (Salt) ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਠੰਡਕ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਰੇਕ ਭਾਗ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕੰਮ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਵੀ ਖਾਸ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੂਟਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਜਾਨ ਸਮਝਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕੱਟਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਵੀ ਜਾਨਦਾਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਖਤਮ ਜੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੇਜਾਨਦਾਰ ਕੇਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫਰਕ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੈ, ਕਿ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੱਟਣ ਸਮੇਂ ਦਰਦ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਨਵੇਂ ਵਾਲ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੁਰਾਨੇ ਵਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਝੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਹ ਨਿਯਮ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੇਸ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ (Tensile Strength) ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਈ ਆਮ ਧਾਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਜ਼ਹਰੀਲੀਆਂ ਧਾਤਾਂ ਕੇਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਰਸੈਨਿਕ ਧਾਤ (Arsenic metal) ਵਾਲਾ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਰਸੈਨਿਕ ਜ਼ਹਿਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਪਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਹੱਦ ਤਕ ਇਹ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਜਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਰਸਤੇ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹੀ ਸਰੀਰਕ ਸੰਤੁਲਨ ਵਿਗੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ “**ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ**” ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿਤੀ ਹੈ।

ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ ॥ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥੧॥ (੧)

ਗੁਰਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਸਬੰਧੀ ਖਾਸ ਹਦਾਇਤਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਿ ਕੇਸ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਕੱਟਣੇ ਹਨ। ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਸਫਾਈ ਲਈ ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਕਾਰਾਂ ਕੰਘਾ ਵੀ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਤੇਲ ਲਗਾਉਣਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਲ ਬਿਨਾਂ ਜੂੜਾ ਟਿਕਦਾ ਨਹੀਂ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਤੇਲ ਲਗਾ ਕੇ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ।

ਜੈਸੇ ਜਲ ਧੋਏ ਬਿਨੁ ਅੰਬਰ ਮਲੀਨ ਹੋਤਾ ॥ ਬਿਨੁ ਤੇਲ ਮੇਲੇ ਜੈਸੇ ਕੇਸੁ ਹੁੰ ਭਇਆਨ ਹੈ ॥੫੩੭॥

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਮੈਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਰ ਦੇਵਾਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਚ ਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੌਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉਪਰ ਝੁਲਾਵਾਂ (ਸੇਵਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਵਾਂ), ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਲਾਵਾਂ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੇਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੌਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾ ਸਕੇਗਾ। ਇਥੇ ਚਰਨ ਧੂੜ ਦਾ ਭਾਵ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਮਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਆਪ ਸਭ ਕੁਝ ਅਰਪਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮੱਤ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੱਤ ਅਪਨਾਉਣੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜੋੜ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਸਕੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਹਰਿ ਜਨ ਕੈ ਹਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਕੇਸ ਕਾ ਕਰਿ ਚਵਰੁ ਢੁਲਾਵਾ ਚਰਣ ਧੂੜਿ ਮੁਖਿ ਲਾਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ (੨੪੮, ੨੪੯)

ਕੇਸ ਸੰਗਿ ਦਾਸ ਪਗ ਝਾਰਉ ਇਹੈ ਮਨੋਰਥ ਮੋਰ ॥੧॥ (੫੦੦)

ਬੰਕੇ ਬਾਲ ਪਾਗ ਸਿਰਿ ਡੇਰੀ ॥ ਇਹੁ ਤਨੁ ਹੋਇਗੋ ਭਸਮ ਕੀ ਢੇਰੀ ॥੩॥ (੬੫੯)

ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਚੰਗੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ। ਮਨ ਵਿਚ ਚਾਹਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਰਾਤ, ਪਰਸਈਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਚੌਰ ਝੁਲਾਈਏ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਇਕ ਕੁੱਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਭੌਂਕਣਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਰਵਾਇਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾ (ਕੁੱਤਿਆਂ) ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਕੁੱਤਾ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੁੱਤੇ ਰਲ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਣ ਲਈ ਮਾੜਾ ਮਾੜਾ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਸ ਓਪਰੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਹਾਂ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਕਾਰ (ਕੁੱਤੇ) ਮੈਨੂੰ ਵੱਢਣ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਤਰਲੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਓਪਰਾ ਕੁੱਤਾ ਦੂਜੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਭੌਂਕਦਾ ਹੈ।

ਏਤੇ ਕੂਕਰ ਹਉ ਬੋਗਾਨਾ ਭਉਕਾ ਇਸੁ ਤਨ ਤਾਈ ॥ (੨੯੫)

ਹਰੇਕ ਫੌਜ ਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਲਿਬਾਸ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪਛਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਮਾਲਕ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਰਣ-ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਲਈ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲੜ ਮਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨਿਸ਼ਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਟਾਕਰਾ ਪੈਣ ਤੇ ਭੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਭਗਤ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਗਤੀ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਢੁਕਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਇਹ ਦਾਤ ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਦਾਗੇ ਹੋਹਿ ਸੁ ਰਨ ਮਹਿ ਜੁਝਹਿ ਬਿਨੁ ਦਾਗੇ ਭਗਿ ਜਾਈ ॥ ਸਾਧੂ ਹੋਇ ਸੁ ਭਗਤਿ ਪਛਾਨੈ ਹਰਿ ਲਏ ਖਜਾਨੈ ਪਾਈ ॥ ੩ ॥ (੯੭੦)

ਚਲਾਕੀ ਜਾਂ ਧੌਕੇ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਵੀ ਜੀਵਨ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰੋਂ ਸੜਦਾ ਤੇ ਦੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਦਾਤਿ ਦੇ ਕੇ ਚੰਗੇ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਚਲਾਕੀ, ਹੱਠ, ਜਾਂ ਹੱਕ ਜਤਾਣ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮੇਹਰ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਪਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਇਸ ਦਾ ਸਵਾਦ ਚਖਦਾ ਹੈ। ਚਲਾਕੀਆਂ ਵਰਤ ਕੇ ਜਗਤ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਕਰਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਅਸਲੀ ਨਾਮ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਹੈ ਕਿ, ਨਿਰਾ ਜਗਤ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਇਆਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਗਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕ ਵਿਖਾਵੇ ਵਾਲੀ ਭਗਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇੱਜ਼ਤ ਤਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪਣੀ ਮੇਹਰ ਸਦਕਾ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਤੇ ਇੱਜ਼ਤ ਬਖਸ਼ੇ।

ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥ ਕਿਉ ਕਰਿ ਸਾਚਿ ਮਿਲਉ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਵਖਰੁ ਨਾਮੁ ਦੇਖਣ ਕੋਈ ਜਾਇ ॥ ਨਾ ਕੋ ਚਾਖੈ ਨਾ ਕੋ ਖਾਇ ॥ ਲੋਕਿ ਪਤੀਣੈ ਨ ਪਤਿ ਹੋਇ ॥ ਤਾ ਪਤਿ ਰਹੈ ਰਾਖੈ ਜਾ ਸੋਇ ॥ ੨ ॥ (੬੬੧)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਹੀ ਰਚੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਰਦ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਦੰਦ, ਨੱਕ, ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਗ ਬਹੁਤ ਮਹਾਨ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਚ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਆਪ ਆਪਣੀ ਜੋਤਿ ਜਗਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨੈਣ ਬਾਂਕੇ ਹਨ, ਦੰਦ ਸੋਹਣੇ ਹਨ, ਨੱਕ ਸੋਹਣਾ ਹੈ, ਸੋਹਣੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਨੱਕ ਹਨ, ਸੋਹਣੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਹਨ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੀ ਨੱਕ ਤੇ ਕੇਸ ਹੀ ਹਨ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੋਨੇ ਵਰਗਾ ਸੁੱਧ ਅਰੋਗ ਹੈ ਤੇ ਸੁਡੌਲ ਹੈ, ਮਾਨੋ, ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਢਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਜੇਹੜੇ ਬੰਦੇ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ ਦੰਤ ਰੀਸਾਲਾ ॥ ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ ॥ ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਢਾਲਾ ॥ (੫੬੭)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੇਲੇ ਤਾਂ ਬਣਾ ਲਏ, ਪਰੰਤੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਾਂਝ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਅਟਕ ਗਿਆ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਸੇਵਾ ਤੇ ਪੂਜਾ ਕਰਾਣ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁਝ ਗਏ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਯਾਦ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਭੁਲਾ ਬੈਠੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਲੀ 'ਸਾਧ' ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਹਨ ਜੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਕੇਸਾਂ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਕਿ ਇਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਖਾਸ ਸਬੰਧ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਸਿਖ ਸਾਖਾ ਬਹੁਤੇ ਕੀਏ ਕੇਸੇ ਕੀਓ ਨ ਮੀਤੁ ॥ ਚਾਲੇ ਥੇ ਹਰਿ ਮਿਲਨ ਕਉ ਬੀਚੈ ਅਟਕਿਓ ਚੀਤੁ ॥੯੬॥ (੧੩੬੯)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਭੇਖਾਂ ਦਾ ਪੋਲ ਖੋਲਦੇ ਹੋਏ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸਾਧ' ਸਮਝਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੁੰਨਿਆ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਕਢੀ, ਉਹ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਮੁਨਾਣ ਨਾਲ 'ਸਾਧੂ' ਨਹੀਂ ਬਣ

ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਵੀ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ 'ਸਾਧੂ' ਬਣਨ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਸਿਰ ਮੁਨਾਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਰ ਮੁਨਾਉਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਮਨੁ ਮੁੰਡਿਆ ਨਹੀ ਕੇਸ ਮੁੰਡਾਏ ਕਾਂਇ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੋ ਮਨ ਕੀਆ ਮੁੰਡਾ ਮੁੰਡੁ ਅਜਾਂਇ ॥੧੦੧॥ (੧੩੬੯)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਨੰਗੇ ਫਿਰਨ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੰਗਲ ਦਾ ਹਰੇਕ ਪਸ਼ੂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਨਵਰ ਕਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ, ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਹੀਂ ਖੋਜਦਾ, ਤਦ ਤਕ ਨੰਗੇ ਰਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਚੰਮ ਲਪੇਟਣ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ। ਜੇਕਰ ਸਿਰ ਮੁਨਣ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਰੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਭੇਡਾਂ ਦੀ ਉੱਨ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵੀਰਜ ਸਾਂਭਿਆਂ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਖੁਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹੀ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ, ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਨਾਮੁ ਚਿਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ। ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸਬਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਨੰਗੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਨਾ, ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਕੇ ਫਕੀਰ ਬਣ ਜਾਣਾ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ, ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦਾ। ਕੇਵਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦਾ ਨਾਮੁ ਰੂਪੀ ਬੇੜਾ ਹੀ ਪਾਰ ਕਰਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ॥ ਨਗਨ ਫਿਰਤ ਜੋ ਪਾਈਐ ਜੋਗੁ ॥ ਬਨ ਕਾ ਮਿਰਗੁ ਮੁਕਤਿ ਸਭੁ ਹੋਗੁ ॥੧॥ ਕਿਆ ਨਾਗੇ ਕਿਆ ਬਾਧੇ ਚਾਮ ॥ ਜਬ ਨਹੀ ਚੀਨਸਿ ਆਤਮ ਰਾਮ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਮੁਡ ਮੁੰਡਾਏ ਜੋ ਸਿਧਿ ਪਾਈ ॥ ਮੁਕਤੀ ਭੇਡ ਨ ਗਈਆ ਕਾਈ ॥੨॥ ਬਿੰਦੁ ਰਾਖਿ ਜੋ ਤਰੀਐ ਭਾਈ ॥ ਖੁਸਰੈ ਕਿਉ ਨ ਪਰਮ ਗਤਿ ਪਾਈ ॥੩॥ ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਸੁਨਹੁ ਨਰ ਭਾਈ ॥ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਿਨਿ ਗਤਿ ਪਾਈ ॥੪॥੪॥ (੩੨੪)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮ ਹਨ, ਬੇਅੰਤ ਰੂਪ ਹਨ, ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਰਾਜੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਹਲ ਮਾੜੀਆਂ, ਘਰ, ਹਾਥੀ ਘੋੜੇ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਅਨੇਕਾਂ ਪੀਰਾਂ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਤੇ ਸਿਦਕੀਆਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਕਬੂਲ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਦੁਨੀਆ ਛੱਡੀ। ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੁਆਦ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਤਿਆਗੇ, ਕੱਪੜੇ ਛੱਡ ਕੇ ਚਮੜਾ ਪਹਿਨਿਆ। ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦਰਦਵੰਦਾਂ ਵਾਂਗ ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੇ ਫਰਿਆਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਰੇ ਨਾਮੁ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਜੀਵਨ ਛੱਡ ਕੇ ਫਕੀਰ ਬਣ ਗਏ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੰਗ ਆਦਿਕ ਪਾਣ ਲਈ ਚੰਮ ਦੀ ਝੋਲੀ ਲੈ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਘਰ ਘਰ ਵਿਚ ਮੰਗਣ ਲਈ ਖੱਪਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜ ਲਿਆ, ਕੋਈ ਸੰਨਿਆਸੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਮ੍ਰਿਗਫਾਲਾ ਲੈ ਲਈ, ਕੋਈ ਬੋਦੀ ਜਨੇਊ ਤੇ ਧੋਤੀ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ! ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਮਾਲਿਕ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰਾ ਸਾਂਗੀ ਹਾਂ, ਭਾਵ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ਼ ਤੇਰਾ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਹੋਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਣ ਨਹੀਂ। “ਤੂੰ ਸਾਹਿਬੁ ਹਉ ਸਾਂਗੀ ਤੇਰਾ” ਸਬਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਨੇ ਸਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।

ਖਲੜੀ ਖਪਰੀ ਲਕੜੀ ਚਮੜੀ ਸਿਖਾ ਸੂਤੁ ਧੋਤੀ ਕੀਨੀ ॥ ਤੂੰ ਸਾਹਿਬੁ ਹਉ ਸਾਂਗੀ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਨਕੁ ਜਾਤਿ ਕੈਸੀ ॥੪॥੧॥੩੩॥ (੩੫੮)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਦਾ ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਣਾ, ਤੇ, ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੰਗ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਮਾਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਸ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਰਾਹੀਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਰੰਗ ਮਾਣਿਆ ਕਰ। ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਮਲੀਨ ਹੋ ਰਹੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ, ਇਹੀ ਹੈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਹ ਦੀ ਕਿਤਾਬ। ਸੁੰਨਤ, ਲਬਾਂ ਕਟਾਣ ਆਦਿਕ ਸ਼ਰਹ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਜਿਉਂ ਕਾ ਤਿਉਂ ਰੱਖ, ਇਹ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਇੱਜਤ-ਆਦਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਾਇਆ ਕਿਰਦਾਰ ਅਉਰਤ ਯਕੀਨਾ ॥ ਰੰਗ ਤਮਾਸੇ ਮਾਣਿ ਹਕੀਨਾ ॥ ਨਾਪਾਕ ਪਾਕੁ ਕਰਿ ਹਦੁਰਿ ਹਦੀਸਾ ਸਾਬਤ ਸੂਰਤਿ ਦਸਤਾਰ ਸਿਰਾ ॥੧੨॥ (੧੦੮੪)

ਸੇਵਕ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਣ ਵਾਲੇ, ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਬਾਣੀ ਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸੁਣਨਾ ਕਬੂਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾਣ ਵਾਲੇ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸੋਭਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੀ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ਨਾਲ ਡੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਆਪ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਆਪ ਹੀ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਸੱਭ ਅਚਰਜ ਤਮਾਸ਼ੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਹੀ ਮਨੁੱਖ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਆਪ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਦੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖੁ ਨੂੰ ਉਹੀ ਸਿਫਤਿ-ਸਾਲਾਹ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥ ਸੇਵਕ ਸਿਖ ਪੁਜਣ ਸਭਿ ਆਵਹਿ ਸਭਿ ਗਾਵਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਉਤਮ ਬਾਨੀ ॥ ਗਾਵਿਆ ਸੁਣਿਆ ਤਿਨ ਕਾ ਹਰਿ ਥਾਇ ਪਾਵੈ ਜਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨੀ ॥੧॥ ਬੋਲਹੁ ਭਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਰਿ ਭਵਜਲ ਤੀਰਥਿ ॥ ਹਰਿ ਦਰਿ ਤਿਨ ਕੀ ਉਤਮ ਬਾਤ ਹੈ ਸੰਤਹੁ ਹਰਿ ਕਥਾ ਜਿਨ ਜਨਹੁ ਜਾਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ਆਪੇ ਗੁਰੁ ਚੇਲਾ ਹੈ ਆਪੇ ਆਪੇ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚੋਜ ਵਿਡਾਨੀ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਆਪਿ ਮਿਲਾਏ ਸੋਈ ਹਰਿ ਮਿਲਸੀ ਅਵਰ ਸਭ ਤਿਆਗਿ ਓਹਾ ਹਰਿ ਭਾਨੀ ॥੨॥੫॥੧੧॥ (੬੬੯)

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਨਵਰ ਜਾਂ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਮਨੁੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੀ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇਸ ਲੰਮੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਬੁਧੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਬੁਧੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ “**ਗੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥੧॥**” ਨਹੀਂ ਸਿਖ ਸਕੇਗਾ।

ਹਰੇਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫੌਜ, ਪੁਲੀਸ, ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਡਰੈਸ ਕੋਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਖਾਲਸਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਫੌਜ ॥ ਪ੍ਰਗਟਿਓ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਕੀ ਮੌਜ ॥ ਜਬ ਲਗ ਖਾਲਸਾ ਰਹੇ ਨਿਆਰਾ ॥ ਤਬ ਲਗ ਤੇਜ ਦੀਉ ਮੈ ਸਾਰਾ ॥ ਜਬ ਇਹ ਗਹੈ ਬਿਪਰਨ ਕੀ ਰੀਤ ॥ ਮੈ ਨ ਕਰੋ ਇਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ॥

ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਤੇ ਪੰਜ ਕਕਾਰ, ਸਿੱਖ ਦੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਹਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੇਗਾ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਇਹ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖ ਤੇ ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੜਕੀ ਚੂੜਾ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਸਰਿਆ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹਾਂ। ਸਿੱਖ ਕਕਾਰ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਸਰਿਆ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:

ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਹੈ ਖਾਸ ॥ ਖਾਲਸੇ ਮੈਂ ਰੌਂ ਕਰੋ ਨਿਵਾਸ ॥ ਖਾਲਸਾ ਮੇਰੇ ਮੁਖ ਹੈ ਅੰਗਾ ॥ ਖਾਲਸੇ ਕੇ ਰੌਂ ਸਦ ਸਦ ਸੰਗਾ ॥

ਕੇਸ = ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤ, “**ਗੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ**” ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਈ ਗਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਅਪਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਕੰਘਾ = ਕੇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਹਿਸਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਝੜ ਗਏ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕੰਗੋ ਨਾਲ ਸਫਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੰਘਾ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਲਸ ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਤੇ ਉੱਦਮੀ ਬਣਨ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉੱਦਮ ਨਾਲ ਮਨ ਤੇ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੰਘਾ ਮਰੇ ਵਾਲਾ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ (ਸਬਦ) ਮਨ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਰਦਾ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੰਘਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖ ਉਦਮੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਕੰਘਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰੀ ਨਾਲ ਦੰਦੇ ਕੱਢਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਵੀ ਕੰਗੋ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਬਦ ਦੇ ਬਾਣ ਨਾਲ ਕਟਵਾਉਣਾ ਹੈ।

ਕੜਾ = ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਕੜਾ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਂਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਤੇ ਦਬਾਵ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਹੀ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕ੍ਰਿਪਾਨ = (ਕ੍ਰਿਪਾ+ਆਨ) = ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਨੂੰ ਮਜ਼ਲੂਮ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਆਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਦੂਸਰਿਆ ਦੇ ਭਲੇ ਅਤੇ ਸਵੈਰੱਖਿਆ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਆਨ ਤੇ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਗੁਲਾਮ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਚੇਤ (Alert) ਰੱਖਣਾ ਹੈ।

ਕਫਿਹਰਾ = ਆਪਣੇ ਕਾਮ ਤੇ ਕਾਬੂ ਰੱਖਣਾ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਪਾਪ ਵੱਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਹੈ। “**ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ ਪਰ ਨਾਰੀ ਧੀ ਭੈਣ ਵਖਾਣੈ**” ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਤਾਂ ਕਟਵਾਏ ਪਰ ਕੇਸ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਸੀਸ ਸਿਰਫ ਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਤ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਨੀ ਲੈਦੀਆਂ ਹਨ। ਦਸਤਾਰ ਗਰਮੀ ਤੇ ਸਰਦੀ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਕਾਰ ਰਵਾਇਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਰੀਰ ਸੋਧਣਾਂ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਮਨ ਨੂੰ ਸੋਧਣਾਂ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਉਪਰਾਲੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜ ਕਕਾਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਕਰ।

ਕੇਸ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੋਹਰ ਹਨ। ਮੋਹਰ ਹੈ ਤਾਂ ਨੋਟ ਜਾ ਚਿੱਠੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਦੇ ਅਸੂਲ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਹਿਬ ਨੇ ਦਸਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਮੋਹਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਾਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਗੱਦੀ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲੇ ਲਈ ਖੰਡੇ ਕੀ ਪਾਹੁਲ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ।

<http://www.geocities.ws/sarbjitsingh/Bani3560GurMag200303.pdf>

ਕੇਸ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦਾਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ “**ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ, ਕੇਸ ਦਾਨ**”, ਕੇਸਾਂ ਬਿਨਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਕਕਾਰ ਵਿਅਰਥ ਹਨ।

ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਤਾਂ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਮੁਰੀਦਾ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹੀ ਮੰਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਘੇ ਵਿਚ ਪਏ ਕੇਸ ਦੇ ਦਿਉ। ਲੋਕ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਧੰਨ ਦੌਲਤ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਿਆ। ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲੈ ਆਇਆ। ਪੀਰ ਬੁਧੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਲੈ ਲਈ।

ਅਕਸਰ ਕਈ ਲੋਕ ਸਵਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਸਿੱਖ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਕੱਟਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਨੌਹ ਕਿਉਂ ਕੱਟਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੰਦਾ ਕੇਸ ਸਰੀਰ ਦਾ ਹਿਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਮਾਂ ਪੈ ਕੇ ਮੁਰਦਾ ਬਣ ਕੇ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜਿੰਦਾ ਹਿਸਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਕਸਰ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹਿਸਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਕਸਰ ਚਿਟਾ ਜਾਂ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਦਾ ਨੌਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਵੇਦਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਨੇਲ ਕਟਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਅਕਸਰ ਲੋਕ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁਰਦਾ ਨੌਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਘਸ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਿਰਤ ਬਹੁਤ ਘਟ ਗਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਨੌਹਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਲਈ ਨੇਲ ਕਟਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਜੇ ਕਰ ਉਪਰ ਲਿਖੀਆਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ, ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਿਸਚੇ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤ, “**ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ**” ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਲਈ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

- ਹਰ ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜਹਬ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰ ਕੇਸਾਧਾਰੀ ਸਨ, ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।
- ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸੱਚ ਦੇ ਮਾਰਗ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ।
- ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਸਰੀਰਕ ਤਲ ਤੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਆਤਮਿਕ ਤਲ ਤੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਸਕੇਗਾ।
- ਜੇ ਕਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਜੋ ਕਿ ਧੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਜੀਵ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਅੱਜ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਸ ਵੀ ਜਾਨਦਾਰ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦਿਨ ਖਤਮ ਜੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੇਜਾਨਦਾਰ ਕੇਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਅੱਜ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਜਹਰੀਲੀਆਂ ਧਾਤਾਂ ਕੇਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ।
- ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਉਣੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।
- ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਨੱਕ ਹਨ, ਸੋਹਣੇ ਲੰਮੇ ਕੇਸ ਹਨ, ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੀ ਨੱਕ ਤੇ ਕੇਸ ਹਨ।
- “**ਤੂੰ ਸਾਹਿਬੁ ਹਉ ਸਾਂਗੀ ਤੇਰਾ**” ਸਬਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ।
- ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਬਾਣੀ ਗਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸੁਣਨਾ ਕਬੂਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ।
- ਹਰੇਕ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਫੌਜ, ਪੁਲੀਸ, ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਡਰੈਸ ਕੋਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।

- ਕੇਸ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਿਧਾਂਤ, “**ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ**” ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਣ ਲਈ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮਤ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਈ ਗਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਤ ਅਪਨਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।
- ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਤਾਂ ਕਟਵਾਏ ਪਰ ਕੇਸ ਨਹੀਂ।
- ਕਕਾਰ ਰਵਾਇਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਕੇਸ ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੋਹਰ ਹਨ, ਮੋਹਰ ਹੈ ਤਾਂ ਨੋਟ ਜਾ ਚਿੱਠੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਤੇ ਸਤਕਾਰਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਟਿਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਆਤਮਕ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਇਹ ਮੂੰਹ ਸਦਾ ਬਿਰ ਰਹਿੰਣ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਸੇ ਦਾੜੀਆਂ ਸਚੀਆ ਜਿ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਲਗੰਨਿ ॥ ਅਨਦਿਨੁ ਸੇਵਨਿ ਗੁਰੁ ਆਪਣਾ ਅਨਦਿਨੁ ਅਨਦਿ ਰਹੰਨਿ ॥ ਨਾਨਕ ਸੇ ਮੁਹ ਸੋਹਣੇ ਸਚੈ ਦਰਿ ਦਿਸੰਨਿ ॥੫੨॥ (੧੪੧੯)

ਇਸ ਲਈ ਆਓ ਸਾਰੇ ਜਾਣੇ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਅੰਕਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਰਜਾ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਬਣਾਏ ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰੀਏ।

“ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ”

(ਡਾ: ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ)
ਆਰ ਐਚ ੧ / ਈ - ੮, ਸੈਕਟਰ - ੮,
ਵਾਸ਼ੀ, ਨਵੀਂ ਮੁੰਬਈ - ੪੦੦੭੦੩.

(Dr. Sarbjit Singh)
RH1 / E-8, Sector-8,
Vashi, Navi Mumbai - 400703.
Email = sarbjitsingh@yahoo.com
Web= <http://www.geocities.ws/sarbjitsingh/>
<http://www.sikhmarg.com/article-dr-sarbjit.html>